

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

КРАСНАВЧА РОБОТА В БІБЛІОТЕКАХ
УКРАЇНИ

Інформаційний бюлетень

Вип. 3

КИЇВ 1992

Відповідальний за випуск Л.Л.МАКАРЕНКО

Редактор А.М.КОМСЬКА

Підп.до друку 5.02.1992. Формат 60x84/16
Папір др.апарат. Друк офсетний. Облік - вид.арк. 0,54.
Ум.др.арк.0,69. Тираж 100. Зам. 228.

Державна історична бібліотека України
252015. Київ-15, вул.Січневого повстання, 21, корп.24
Друк. ІПК ІК.
252015, Київ, вул.Січневого повстання, 21.

В черговому, третьому випуску бюлетеня пропонуємо бібліотекарям-красназвцям матеріали дослідження красназвчих фондів бібліотек України і досвід красназвчої роботи ЦБС м. Сум. Сподіваємося, що ці повідомлення сприятимуть активному вивченню красназвчих фондів у бібліотеках, поширенню випробуваних форм і методів красназвчої роботи.

х х

х

Бібліотечне красназвство відіграє дедалі важливішу роль у суспільно-політичному житті. Більше того, у вирі протиріч сьогодення інтерес до рідної землі, її історії, проблем, перспектив розвитку є об'єднавчим фактором для людей різного віку, національності, професії, політичних поглядів. Але чи готові бібліотеки до цього, чи здатні вони повністю реалізувати свої красназвчі функції. Перш за все, звернемо увагу на бібліотечні красназвчі фонди, як основу всієї красназвчої роботи бібліотек. Багаторічна робота по формуванню таких фондів дала позитивні результати, але ні кількісний, ні тим більше якісний склад красназвчих фондів переважної більшості бібліотек не можна вважати задовільними. Достатньо сказати, що жодна, навіть велика наукова бібліотека, не має вичерпного зібрання. Протягом довгого часу комплектування красназвчих фондів здійснювалось тенденційно: виключалась література, що вважалась небажаною, без врахування, що кожний красназвчий документ, незалежно від його змісту, це - історія краю. У фондах бібліотек, навіть обласних, мало або зовсім відсутні статистичні, демографічні, етнографічні матеріали, література про природу, клімат, геологічну структуру, ґрунти, специфіку землеробства, охорону середовища; публікації документів; видання дореволюційні, перших післяреволюційних років, а також 20-30-х років, періоду Великої Вітчизняної війни. Особливо незадовільне становище в бібліотеках для дітей та юнацтва.

Отже, першочерговим завданням кожної бібліотеки можна вважати створення репертуара красназвчих видань одночасно з оперативним придбанням нових красназвчих документів.

Звичайно, відродити документальний фонд краєзнавства силами однієї бібліотеки важко. Доцільне об'єднання зусиль бібліотек різних типів, а також архівів, музеїв, місцевих видавництв, всіх культурологічних установ краю.

Необхідною умовою правильного формування краєзнавчих фондів є облік наявних краєзнавчих документів, вивчення їх складу, рівня і якості задоволення читацьких запитів і лише на основі такого наукового дослідження можливе вироблення довгострокового прогнозу розвитку краєзнавчих фондів, а також конкретних рекомендацій до дій. Практично така робота ще не проводилась, за виключенням Харківської області /спільна праця Харківського державного інституту культури і Харківської державної бібліотеки ім.В.Г.Короленка/. Тому Державна історична бібліотека України в рамках наукового дослідження "Краєзнавча робота бібліотек" розпочала в 1990 році вивчення кількісного і якісного складу краєзнавчих фондів у регіонах республіки.

Дослідження дасть змогу відтворити дійсний стан повноти і розподілення краєзнавчих матеріалів у бібліотеках регіону, виявити лакуни, розробити науково обґрунтовані рекомендації по формуванню краєзнавчих фондів, забезпечити населення вичерпною інформацією про краєзнавчі видання і їх місцезнаходження шляхом підготовки і видання зведених друкованих краєзнавчих каталогів. В сукупності - такі каталоги, видані по кожній області України, становитимуть вагомий внесок у національну бібліографію, розвиток української культури.

Протягом 1990 року спільно з доцентом Харківського державного інституту культури Кушнарєнко Н.М. розроблено програму і методику дослідження. Лист з описом методики обстеження фондів розповсюджено серед обласних, республіканських та крупних галузевих бібліотек України.

Згідно цієї методики обласна універсальна наукова бібліотека як центр бібліотечного краєзнавства в області за допомогою ДБА бібліотеки складає вичерпний /еталонний/ список краєзнавчих документів. Для зручності бібліографічний опис здійснюється на картках, які розміщуються в алфавітному порядку. Наступний етап - збір даних про кількісний і якісний склад краєзнавчих фондів бібліотек області - проводиться шляхом звірення еталонного списку з

наявним фондом. Щоб скоротити час, що витрачається на збір даних, складена картотека розмножується у вигляді алфавітних списків, з якими одночасно можуть працювати декілька бібліотек.

Збір даних організовується таким чином: обласна наукова бібліотека, яка очолює роботу, визначає коло бібліотек області, краєзнавчі фонди яких підлягають вивченню, відповідальних і терміни виконання, а також присвоює сигли кожній бібліотеці-учасниці. Одержавши еталонний список, працівники кожної з визначених бібліотек звіряють його з генеральним алфавітним, при необхідності з іншими каталогами бібліотеки або безпосередньо з фондом. Кожний звірений бібліографічний опис відмічають сиглою бібліотеки і позначкою "-", якщо документа немає, або, при наявності документа, арабськими цифрами проставляють кількість примірників, визначають тип, вид видання та інші дані за спеціально розробленою схемою. Якщо всі ці дані вже визначені попередньою бібліотекою, кожна наступна, звіряючи список, лише проставляє свої сигли, відмічає наявність документа і кількість примірників, а також доповнює список краєзнавчими документами, які були пропущені складачами.

Відпрацьований всіма бібліотеками список, повертається до ОУНБ і служить основою для складання зведеного краєзнавчого каталога, а також для розробки заходів по раціональному формуванню краєзнавчого фонду регіону, удосконалення ДВА бібліотеки: дублетний примірник списку з усіма позначками надсилається до Державної історичної бібліотеки України для обробки одержаних даних і підведення підсумків дослідження.

Програмою дослідження передбачено також вивчення місцевих періодичних видань і видань, що продовжуються, які відносяться до місцевого друку, але, разом з тим, становлять суттєву частину краєзнавчих фондів бібліотек. Для їх вивчення складається окремий бібліографічний список таких видань і звіряється з фондом кожної бібліотеки-учасниці дослідження: відзначається наявність видання, комплексність по роках і номерах, кількість примірників.

Методика дослідження пройшла випробування протягом 1991 року в Дніпропетровській, Львівській, Волинській областях. Списки краєзнавчих видань по цих областях складені працівниками ДІВ України і під час відряджень доповнені і звірені /повністю або частково/ з фондами місцевих бібліотек.

Перші статистичні узагальнення вдалося зробити тільки по Волинській області. Список краєзнавчих документів Волині налічує близько тисячі назв. Звірення його з фондами трьох обласних бібліотек /універсальної, юнацької, дитячої/ та ЦМБ м.Луцька показало, що ОУНБ має в своєму розпорядженні 73,7% назв еталонного списку, втричі менше - обласні юнацька і дитяча, відповідно, 23,5% і 22,5% і ЦМБ м.Луцька - 34,5%. Чимало відсутніх в бібліотеках документів знаходиться в обласному архіві.

За галузевим рідом краєзнавчі документи розподіляються таким чином /в %/:

	Природознавчі науки	Технічна Промісьлова	СПД	Економіка Фінанси	Культура Наука Освіта	ХЛ	Мистецтво	Охорона здоров'я Медицина	Сільське лісгосп-ство	Література. Універсального змісту
ОУНБ	5,6	2,5	38,6	2,5	7,2	20,4	5,7	1,0	13,8	2,7
Обласна юнацька б-ка	2,5	-	35,9	0,6	8,1	39,8	4,2	-	4,7	4,2
Обласна дитяча б-ка	3,1	-	30,6	-	5,8	47,5	7,5	-	1	4,4
ЦМБ м.Луцька	1,7	0,4	47,3	0,6	8,1	31,1	4,9	-	2,9	2,9

Попереду - копітка робота по аналізу отриманих даних, визначенню відповідності краєзнавчих фондів читальним потребам, розробці рекомендацій щодо їх оптимальної структури і т.п. Проте, вже зараз є можливість використовувати одержані дані при роботі з краєзнавчими фондами бібліотек.

В Дніпропетровську, Львові в зв'язку з великим обсягом роботи продовжується збір даних про галузеву, видову, типологічну, хронологічну, мовну структуру краєзнавчих фондів бібліотек - баз дослідження за розробленою методикою. В ОУНБ проведені робочі наради,

досягнута домовленість про подальшу роботу в цьому напрямку з іншими бібліотеками обласних центрів.

1991 року ДІБ України приступила до вивчення краєзнавчих ресурсів м.Києва. Протягом цього року складався еталонний список документів про м.Київ і робота наближується до завершення /на листопад поточного року список налічує близько 4 тис.назв/.

На методичній нараді відповідно до методики дослідження вирішено включати до списку тільки ті видання, що вийшли з друку окремо, як текстові; так і нетекстові. Це:

- книги і брошури;
- ізоматеріали /репродукції, естампи, альбоми, плакати, листівки, проспекти, каталоги музеїв/;
- кінофотофонодокументи /діапозитиви, грамплатівки, магнітні стрічки, кінофільми/;
- нотні видання;
- картографічні видання;
- неопубліковані документи /машинопис, рукопис/;
- промкаталоги на місцеву продукцію;
- описи винаходів місцевих винахідників;
- афіши театральні, програми, рецензії на вистави.

При обговоренні питання про критерії відбору документів до еталонного списку ми дійшли висновку, що ні мовний, ні хронологічний фактори, ні місце видання не мають суттєвого значення, вирішальним є зміст: документи повинні відбиратися, перш за все, за змістом.

Багато запитань виникає відносно таких матеріалів як праці вищих учбових закладів та інших наукових установ, каталоги виставок /художніх, філателістичних, образотворчого мистецтва тощо/, а також творів місцевих письменників. Чи потрібно включати їх до еталонного списку, якщо за змістом вони не являються суто краєзнавчими.

З одного боку, бажано включати ці матеріали до списку, адже творчість місцевих художників і письменників є невід'ємною частиною культурного життя краю. З іншого боку, включення до списку великої кількості документів, які безпосередньо не висвітлюють

життя краю, веде до невиправданого збільшення обсягу еталонного списку на шкоду якості. Тому на базі одержаних за останні два роки матеріалів, ми дійшли висновку, що це питання має вирішуватися в кожному краї залежно від існуючого масиву краєзнавчих документів. Так, відносно Києва було прийнято рішення включати до еталонного списку тільки ті матеріали /виставочні каталоги, проспекти, твори місцевих авторів/, які змістовно пов'язані з містом, висвітлюють різні сторінки його життя. Наприклад, каталог виставки "Київ у творах місцевих художників", або "Современное ювелирное искусство Киева". При цьому необов'язковим є включення каталогу виставки "Українська республіканська виставка українського екслібрису" /1988/, що відбулася у Києві. Схожий підхід використовується під час відбору творів місцевих авторів. Відносно праць наукових установ і матеріалів наукових конференцій визначальним критерієм є зміст. Так, не включаються до еталонного списку тези доповідей міжнародної науково-технічної конференції студентів, молодих вчених і фахівців "Молодые ученые в решении комплексной программы научно-технического прогресса стран - членов СЭВ" /19-22 квітня 1989 р./, не зважаючи на те, що конференція відбулася у Києві.

Такий підхід припустимий, на наш погляд, не тільки відносно Києва, а й для Харкова, Одеси, Львова з їх величезними краєзнавчими ресурсами. В інших регіонах бажано всі ці матеріали включати до еталонного списку, бо вони допомагають створити більш повну картину життя краю. Вирішити питання відносно цих матеріалів можна за допомогою фонду місцевого друку. Зараз уявляється найбільш доцільним збирати в обласних універсальних наукових бібліотеках весь місцевий друк за всі роки видання. Фонд місцевого друку не зміщується з краєзнавчим фондом і організується окремо, по роках видання. Організація і впорядкування таких фондів стане, крім того, основою у створенні сукупного фонду національної літератури, тим більше, що інші установи /архіви, музеї/ не мають більш-менш повного зібрання.

Розпочата два роки тому робота триває. Продовжується робота в Дніпропетровській і Львівській областях. Виявили бажання взяти участь у дослідженні бібліотеки Харківської, Хмельницької, Одеської областей. Необхідність цієї роботи не викликає сумніву, тому що сприяє збереженню культурно-історичної спадщини, піднесенню духовності суспільства.

Зав.сектором НДР

О.В.МИХАЙЛОВА

Не новина, що успіх краєзнавчої роботи кожної бібліотеки залежить, насамперед, від повноти краєзнавчого фонду, добре організованого довідково-бібліографічного апарату, який розкриває цей фонд, активного використання інформаційної бібліографії для широкої пропаганди книг про рідний край, вмілого методичного керівництва цією роботою, як і ведеться у Сумській центральній міській бібліотеці ім.Т.Г.Шевченка.

Краєзнавчий фонд Сумської ЦБС налічує близько 4 тис.одиниць зберігання. Облік цього фонду здійснюється як у відділі комплектування ЦРБ, так і у всіх підрозділах ЦБС. В зведеній картотеці докомплектування виділена рубрика "краєзнавство", періодично проводиться аналіз стану комплектування краєзнавчих фондів, використання їх читачами.

Особлива увага приділяється раціональному розміщенню краєзнавчих фондів у структурних підрозділах ЦРБ, перерозподілу краєзнавчої літератури між бібліотеками-філіалами ЦБС. Так, завітавши у будь-який із відділів бібліотеки, що обслуговує читачів або у бібліотеку-філіал, можна ознайомитися з книжковою виставкою чи стендом, тематичними полицями, присвяченими Сумщині, історії і сьогоденню м.Сум. Краєзнавчі документи обов'язково виділені з загального фонду структурного підрозділу бібліотеки /абонементного відділу, читального залу тощо/ і розміщені в краєзнавчому куточку чи на окремих полицях, оформлені відповідними заголовками, роздільниками. В читальному залі ЦРБ ім.Т.Г.Шевченка, наприклад, привертає увагу відвідувачів книжкова виставка "Сумщина: день за днем". Розділи виставки всебічно розкривають її тему:

- На сесіях обласної і місцевої Рад народних депутатів;
- Економіка сьогодні : проблеми і перспективи;
- Оренда: надії і тривога;
- Екологічний барометр; факти, проблеми, події.

Уміло організують бібліотекарі святкування історичних дат, пов'язаних з Сумщиною. Запам'яталися читачам дні краєзнавства "Нас знають у всьому світі", присвячені 50-річчю Сумської області, 335-річчю заснування м.Сум. Щоб зацікавити якомога більше людей

красназавчими масовими заходами, застосовуються такі форми роботи, які дозволяють читачеві бути не тільки пасивним спостерігачем, але й активним учасником кожного бібліотечного заходу, навіть, якщо це традиційна книжкова виставка. В тому ж читальному залі ЦРБ була розгорнута виставка-вікторина "Шануємо історію рідного міста" з розділами:

1. Перші два сторіччя
2. Хроніка революційних подій на Сумщині
3. Кара без вини: голод і репресії у 30-і роки
4. Сторінки слави і бессмертя: Сумщина у Великій Вітчизняній
5. Стара фотографія розповідає.

Поряд з виставкою - звернення до читачів:

"Шановні читачі! Якщо Ви уважно ознайомитеся з літературою, яка представлена на книжковій виставці-вікторині "Шануємо історію рідного краю", то зможете відповісти на всі питання, запропоновані Вам нижче. Переможця чекає приз - цікава книга!".

Відповіді на запитання /всього - 9, різного ступеня складності/ можна знайти в документах, представлених на виставці: "Коли була створена Сумська область?" - одне з дуже легких запитань, більш складне - "Як пов'язаний родовід російського царя Івана Грозного з Сумщиною?" і т.ін.

Для наочної пропаганди-красназавчої літератури бібліотекарі ЦБС організують не тільки книжкові виставки і тематичні полиці, які повністю присвячені рідному краю, місту чи селу, а й використовують інші можливості. Зокрема, майже на кожній книжковій виставці, присвяченій певній темі, виділяються 1-2 розділи, де розкривається ця тема у зв'язку з м.Суми, Сумщиною. Так, наприклад, на книжковій виставці "Не забудем, що ми, браття, козацького роду", присвяченій 500-річчю українського козацтва, один з розділів - "Діячі козацької республіки з Сумщини"; на книжковій виставці "Дзвони Чернобиля" - розділ - "Сумчани - чернобильцям: чужої біди не буває". Масові заходи також присвячуються як конкретно красназавству /година красназавства "Місту понад 300 років"/, так і іншим темам, які часто пов'язуються з місцевими матеріалами /літературні вечори "Шевченко і Сумщина", "Чехов і Сумщина" і т.ін./.

Велике значення для краєзнавчої роботи ЦЕС має довідково-бібліографічний апарат з питань краєзнавства: краєзнавчий каталог, фонд краєзнавчих довідкових і бібліографічних посібників. Спеціалісти-бібліографи постійно працюють з новими рубриками каталога: "Голод 30-х років на Сумщині", "Реабілітація незаконно репресованих сумчан", "Рідна мова" та ін.

В роботі масових бібліотек міста активно використовуються інформаційні та рекомендаційні посібники ОУНБ ім.Н.К.Крупської, особливо поточні - "Новини краєзнавчої літератури", "Сумщина на сторінках центральної і республіканської преси". Списки звіряють з краєзнавчим каталогом, картотеками, після чого експонуються на інформаційному стенді для читачів.

Невід'ємна частина інформаційно-бібліографічної діяльності міських бібліотек - складання рекомендаційних списків літератури, попереджувальних довідок краєзнавчої тематики. Найбільш популярні теми: "Екологія міста Сум", "Українська мова - душа українського народу" /обов'язковий підрозділ "Відродження української мови на Сумщині" / і т.ін.

Виключно на краєзнавчому матеріалі готується і щоквартальний інформаційний список ЦМБ ім.Т.Г.Шевченка "м.Суми. Проблеми. Пошуки. Рішення".

Користується увагою викладачів технікумів і вчителів середніх шкіл інформаційний список літератури "Новий погляд на історію України". Обов'язковий розділ цього щоквартального списку - "Сторінки давнього минулого Сумщини". Крім цього, бібліографічний відділ систематично проводить Дні краєзнавства. Враховуючи нелегке становище вчителів-істориків щодо викладання свого предмету по-новому, було проведено "День вчителя-історика", де окремим виступом прозвучав бібліографічний огляд літератури про життя і діяльність письменників-земляків, чий імена були так надовго забуті - про М.Хвильового, М.Драй-Хмару.

Великі можливості бібліотек у відродженні національної культури розкриваються і методичною службою ЦЕС. Узагальнено досвід роботи бібліотеки-філіалу № 2 по пропаганді краєзнавчих матеріалів /розповсюджені інформаційні лист/, впроваджуються нові форми роботи з краєзнавчою книгою, як, наприклад, літературна екскур-

сія "Пам'ятки історії м.Сум" /філіал № 4/, історичний урок "Наш земляк - фізик Іоффе" /філіал № 2/, інформина "Театри нашого міста" /філіал № 8/.

З метою підвищення кваліфікації бібліотечних працівників міста, обміну досвідом роботи було організовано семінар "Кращавча робота бібліотек". На ньому були присутні працівники ЦЕС, бібліотек інститутів, технікумів, СПТУ м.Сум, тобто, бібліотекарі різних систем і відомств, що свідчить про тісні координаційні зв'язки між бібліотеками міста. Програма семінару була насичена конкретними темами, висвітлення яких доручено фахівцям-кращавцям, історикам, методистам бібліотечної роботи. Так, тема "Історичні пам'ятники міста Сум" була розкрита кращавцем-аматором Ігнатовським М.І., розповідь якого супроводжувалась демонстрацією слайдів.

Старший методист Мартюшова О.В. виступила з консультацією по організації кращавчої роботи в бібліотеках і провела вікторину для учасників семінару "Чи знаєте Ви свій край?", бібліограф Баталіна Л.Ф. виступила з оглядом кращавчих рекомендаційних посібників. Присутні ознайомилися з досвідом кооперування роботи бібліотеки-філіалу і кращавчого музею, досвідом кращавчої діяльності в профспілкових бібліотеках.

Підсумовуючи, зазначимо, що завдяки багаторічній планомірній і цілеспрямованій роботі в усіх напрямках кращавчої діяльності, бібліотеки Сумської ЦЕС мають великий потенціал для виконання одного з найважливіших завдань, яке постає нині перед бібліотечними працівниками - сприяння національному і культурному відродженню України.

Головний бібліограф В.Л.КИСЕЛЬОВА